

Tussen Macht en Moraal: Europa op het Kruispunt van Strategische Heroriëntatie

De bijeenkomst tussen Volodymyr Zelensky en Donald Trump op 27 februari 2025 markeert een significante verschuiving in de geopolitieke verhoudingen tussen Europa, de Verenigde Staten en de Oekraïense staat. In tegenstelling tot eerdere ontmoetingen tussen Oekraïense en westerse leiders, werd dit onderhoud gekenmerkt door een duidelijke ontmanteling van het dominante narratief dat de westerse steun aan Oekraïne sinds het uitbreken van de oorlog tegen Rusland heeft onderbouwd. De inhoud en toon van het gesprek tussen beide leiders illustreerden niet alleen de structurele spanningen binnen het trans-Atlantische bondgenootschap, maar ook de verregaande discrepantie tussen morele rechtvaardiging en strategische belangen.

Het vertrekpunt van het Oekraïense diplomatieke offensief is sinds 2022 vrijwel onveranderd gebleven. Oekraïne positioneert zichzelf als frontlinie van de liberale democratie, waarbij het conflict met Rusland wordt geframed als een strijd tussen autoritarisme en vrijheid. Deze interpretatie, gebaseerd op het morele onderscheid tussen agressor en slachtoffer, heeft in het beginstadium van de oorlog geleid tot brede westerse solidariteit en substantiële financiële en militaire steun. Toch blijkt in de loop van de tijd de effectiviteit van deze benadering af te nemen, mede vanwege interne spanningen, economische druk en een groeiende vermoeidheid onder de bevolking van diverse EU-lidstaten.

De ontmoeting met Trump functioneerde als breekpunt in dit proces. Trump maakte tijdens het onderhoud duidelijk dat de steun van de Verenigde Staten aan Oekraïne niet onvoorwaardelijk is en onderhevig blijft aan kosten-batenanalyses die primair worden ingegeven door nationale belangen. De suggestie dat de Verenigde Staten moreel verplicht zijn om Oekraïne te blijven steunen, werd expliciet verworpen. In plaats daarvan werd benadrukt dat de reeds geleverde steun, ter waarde van honderden miljarden dollars, onvoldoende politieke en economische return heeft opgeleverd vanuit het perspectief van Amerikaanse strategische belangen.

Deze verschuiving in retoriek en beleidsvisie maakt deel uit van een bredere structurele verandering in de internationale orde. Waar de naoorlogse westerse allianties lange tijd gebaseerd waren op gedeelde waarden en ideologische consensus, lijkt er sinds circa 2016 een heroriëntatie plaats te vinden op basis van natiestaat-gecentreerd realisme. De geopolitieke doctrine waarin landen handelen vanuit strategische zelfbehoud en rationeel berekende belangen, wint opnieuw aan terrein, mede gevoed door het falen van multilaterale instellingen om adequaat te reageren op nieuwe veiligheidsdreigingen en economische onzekerheden.

Het fundamentele probleem waar de Europese Unie nu mee geconfronteerd wordt, betreft de structurele afhankelijkheid van de VS, zowel op veiligheids- als op diplomatiek vlak. Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft Europa zijn buitenlandse beleid in hoge mate geïntegreerd binnen een trans-Atlantisch kader, met de NAVO als hoeksteen van de collectieve verdediging. Die afhankelijkheid is niet slechts institutioneel, maar ook discursief: Europa legitimeert haar buitenlandse interventies en partnerschappen grotendeels via een gedeeld moreel kader dat sterk aansluit bij de liberale internationale orde zoals die na 1945 is geconstrueerd door de VS.

Echter, wanneer de Verenigde Staten deze orde deels afwijzen of herdefiniëren — zoals onder Trump herhaaldelijk het geval is geweest — ontstaat er binnen Europa een vacuüm. Dat vacuüm is zowel strategisch (wie garandeert de veiligheid?) als ideologisch (waarop baseert men nog de eigen keuzes?). Het gevolg is een toenemende onzekerheid over de consistentie van het beleid richting Oekraïne. Het morele verhaal botst immers steeds harder met economische belangen

(zoals stijgende energieprijzen en inflatie), binnenlandse politieke druk, en het groeiende besef dat Rusland zich niet eenvoudig laat terugdringen zonder escalatie naar een bredere oorlog.

In dit licht is het ook relevant om het dominante westerse narratief kritisch te evalueren. De framing van Rusland als enige agressor miskent de geopolitieke context waarin de oorlog is ontstaan. De voortdurende uitbreiding van de NAVO richting het oosten — ondanks eerdere impliciete toezeggingen aan Rusland in de jaren negentig — heeft onmiskenbaar bijgedragen aan het gevoel van strategische insluiting aan Russische zijde. Dit betekent niet dat de Russische inval legitiem is, maar wel dat de westerse beleidsvorming mede de voorwaarden heeft gecreëerd voor het uitbreken van het conflict. Dit historisch perspectief ontbreekt vaak in de publieke en politieke communicatie over het conflict.

Een bijkomende complicatie is de interne verdeeldheid binnen de Europese Unie. Lidstaten verschillen onderling sterk in hun houding tegenover Rusland, hun bereidheid tot militaire steun, en hun economische kwetsbaarheid. Dit maakt het onmogelijk om een eenduidig Europees standpunt te formuleren, wat de onderhandelingspositie van Europa richting de VS verder verzwakt. Daarnaast ontbreekt op dit moment een sterk en geloofwaardig Europees leiderschap dat in staat is om een nieuwe strategische koers uit te zetten. De bezoeken van Macron en Starmer aan Trump illustreren veeleer een beleid van ad-hoc diplomatie dan van structurele heroriëntatie.

In dit geheel ontstaat er een risicovolle impasse. Europa zit gevangen in een moreel zelfbeeld dat geen rekening houdt met veranderende internationale machtsverhoudingen. Door zich langdurig en zonder strategisch perspectief vast te leggen op een maximale steun aan Oekraïne, riskeert de EU zowel haar economische stabiliteit als haar geopolitieke geloofwaardigheid. Tegelijkertijd ontbreekt de politieke ruimte om dit beleid openlijk ter discussie te stellen, vanwege de angst voor gezichtsverlies, interne verdeeldheid en morele diskwalificatie.

De enige structurele uitweg uit deze impasse vereist een fundamentele herziening van het Europees buitenlands beleid. Deze herziening zou onder meer moeten inhouden: (1) het loslaten van het idee dat elke buitenlandse interventie moreel gelegitimeerd moet worden vanuit een zwart-wit kader; (2) het ontwikkelen van een eigen strategische autonomie, los van de grillen van het Amerikaanse presidentschap; (3) het opnieuw evalueren van de mogelijkheden tot diplomatiek herstel van betrekkingen met Rusland, met behoud van Europese kernwaarden maar zonder moreel absolutisme.

Of Europa daartoe in staat is, blijft voorlopig onzeker. Wat wel duidelijk is, is dat de huidige koers op termijn onhoudbaar is. De tijd van vrijblijvend moreel leiderschap is voorbij. Wat rest, is de noodzaak tot strategische volwassenwording — voordat de gevolgen van uitstel definitief onomkeerbaar worden.

De structurele afhankelijkheid van Europa van de Verenigde Staten heeft diepe historische wortels en manifesteert zich op meerdere niveaus: militair, economisch, diplomatiek en ideologisch. Sinds het Marshallplan en de oprichting van de NAVO is het Europese veiligheidsbeleid in sterke mate geïntegreerd met de Amerikaanse strategische belangen. In de context van de Koude Oorlog was deze symbiose functioneel: de dreiging van het Sovjetblok rechtvaardigde de onderlinge afhankelijkheid. Maar in de post-bipolaire wereldorde, en met name in het tijdvak na 9/11, is deze relatie steeds onevenwichtiger geworden.

De asymmetrie werd zichtbaar in de discrepantie tussen Europese verwachtingen en Amerikaanse prioriteiten. Europa verwachtte voortzetting van de liberale multilaterale orde; de

VS verschoof onder invloed van binnenlandse polarisatie en strategische heroriëntatie naar een meer transactionele benadering. Deze verschuiving heeft zich onder Trump niet alleen geuit in retoriek, maar ook in beleidsmaatregelen, zoals het dreigen met NAVO-uittrekking, het eisen van hogere defensie-uitgaven van Europese lidstaten, en het stellen van harde voorwaarden aan samenwerking buiten het kader van directe Amerikaanse belangen.

Binnen deze context is het Europese project op het gebied van strategische autonomie tot op heden grotendeels symbolisch gebleven. Hoewel de EU in beleidsdocumenten sinds 2016 herhaaldelijk spreekt over het ontwikkelen van een eigen strategische capaciteit — zie onder andere het “Strategic Compass” en de oprichting van het European Defence Fund — ontbreekt het aan politieke wil en consensus om deze initiatieven daadwerkelijk in operationele slagkracht om te zetten. Nationale belangen blijven domineren, terwijl de interne verdeeldheid toeneemt. Het gevolg is een fragmentatie van besluitvorming en een stagnatie van structurele hervormingen binnen het buitenlands en veiligheidsbeleid van de Unie.

De situatie in Oekraïne verscherpt deze structurele zwaktes. De eenzijdige inzet op sancties, militaire steun en diplomatieke isolatie van Rusland heeft geleid tot een situatie waarin er nauwelijks ruimte is voor alternatief beleid zonder gezichtsverlies. Tegelijkertijd nemen de negatieve externe effecten van dit beleid toe. De Europese economie, die sterk afhankelijk is van goedkope energie en stabiele handelsroutes, lijdt onder de volatiliteit van de energiemarkt, inflatiedruk, en de verminderde toegang tot grondstoffen. Dit zet nationale regeringen onder druk, versterkt populistische krachten, en verkleint de binnenlandse steun voor langdurige betrokkenheid bij het conflict.

Bovendien is er sprake van een toenemende discrepantie tussen het officiële discours van Europese leiders en de perceptie onder burgers. Waar het politieke narratief blijft spreken van 'solidariteit', 'democratische waarden' en 'Europese eenheid', blijkt uit peilingen en publieke debatten in meerdere lidstaten dat de bevolking steeds sceptischer wordt over het nut en de houdbaarheid van de huidige koers. Deze kloof tussen elites en burgerij vormt op de middellange termijn een risico voor de democratische legitimiteit van het Europese buitenlandbeleid.

Een bijkomend probleem is het ontbreken van een geloofwaardige exit-strategie. Zowel militair als diplomatiek zijn de posities zodanig gepolariseerd dat een vreedzame oplossing, laat staan een compromis, moeilijk verkoopbaar is aan het Europese publiek. Dit wordt versterkt door het narratief waarin Rusland uitsluitend als irrationeel en kwaadaardig wordt gepresenteerd, en elke vorm van diplomatiek herstel gelijkstaat aan capitulatie. Deze morele absolutisering van het conflict beperkt de ruimte voor realpolitieke manoeuvre en maakt het onmogelijk om met gezichtsbehoud een alternatieve koers te varen.

De enige reële opening richting verandering zou kunnen komen van binnenuit Oekraïne zelf. Indien de Oekraïense politieke top zich zou vernieuwen, bijvoorbeeld via leiderschap dat bereid is bredere geopolitieke kaders te erkennen en de retoriek van onvoorwaardelijke steun los te laten, zou dit de EU een mogelijkheid bieden om haar beleid te herijken. Het probleem hierbij is dat Europese regeringen zich de voorbije jaren dermate persoonlijk verbonden hebben aan Zelensky als symboolfiguur, dat een dergelijke verschuiving intern moeilijk te verantwoorden is zonder aanzienlijke politieke kosten.

Gegeven deze situatie is een herwaardering van de Europese strategische positie noodzakelijk. De EU zal moeten erkennen dat duurzame vrede en stabiliteit niet louter bereikt kunnen worden via sancties en militaire steun. Er is een structurele diplomatieke strategie nodig die niet vertrekt

vanuit moralistische retoriek, maar vanuit een nuchtere analyse van geopolitieke machtsverhoudingen, economische belangen en regionale stabiliteitslogica's.

Concreet betekent dit: het openstellen van diplomatieke kanalen met Rusland, het herzien van het sanctiebeleid in functie van wederkerigheid en effectiviteit, het versterken van pan-Europese veiligheidsstructuren met of zonder NAVO-dekking, en het ontwikkelen van een multilateraal forum voor conflictresolutie waarin ook niet-westerse spelers zoals China, India en Turkije een rol spelen. Deze aanpak vereist politieke moed, maar ook institutionele herziening. Het huidige buitenlands beleid van de EU wordt gekenmerkt door unanimitateitsvereisten, nationale vetomogelijkheden en versnippering. Een echte geopolitieke speler kan zich dat niet veroorloven.

Tot slot moet worden opgemerkt dat het mondiale systeem zelf in transitie is. De unipolaire wereldorde van de jaren '90 is vervangen door een multipolair veld waarin economische, technologische en militaire macht diffuus verdeeld zijn. In dit veld is Europa niet langer vanzelfsprekend een centrale speler. Enkel door strategische samenwerking, interne consolidatie en geopolitieke rationaliteit kan het continent een rol blijven spelen. Dat vraagt om een fundamentele breuk met het sentimentalisme dat de afgelopen decennia het buitenlands beleid te vaak heeft gestuurd. De wereldorde is in beweging — de vraag is of Europa dat erkent voordat het wordt gemarginaliseerd.

De morele positionering van internationale conflicten is niet louter een communicatiekwestie, maar vormt een essentieel bestanddeel van het beleidsproces in moderne democratieën. In de context van het Oekraïneconflict heeft de EU zich vanaf het begin gepositioneerd als actor met een moreel mandaat: de bescherming van democratische waarden, mensenrechten en territoriale integriteit. Deze framing sluit aan bij wat in de internationale betrekkingen bekendstaat als 'normatieve macht' (normative power), een concept waarin Europa zichzelf ziet als morele actor in plaats van als klassieke machtsstaat.

Hoewel deze benadering legitiem kan zijn vanuit het perspectief van binnenlandse democratische normen, creëert ze tegelijkertijd structurele beperkingen op het vermogen tot strategische flexibiliteit. Wanneer het buitenlandse beleid primair wordt gelegitimeerd op basis van morele superioriteit, wordt elke afwijking van de gekozen koers al snel geïnterpreteerd als inconsistentie, hypocrisie of verraad van de eigen waarden. Dit heeft een verkrampend effect op beleidsvorming en beperkt het vermogen om adaptief te reageren op veranderende omstandigheden.

Vanuit de cognitieve psychologie is bekend dat morele overtuigingen sterk gekoppeld zijn aan identiteitsvorming. Groepen — inclusief politieke entiteiten zoals staten of supranationale unies — construeren gedeelde identiteiten op basis van narratieven over 'wie wij zijn' en 'waar wij voor staan'. In het geval van de EU is deze identiteit grotendeels opgebouwd rond het narratief van een vredesproject, gegrond in historische lessen uit de twintigste eeuw. De oorlog in Oekraïne heeft deze identiteit opnieuw geactiveerd, maar binnen een andere context: niet als binnenlandse verzoening, maar als externe projectie.

Het risico van dergelijke morele externalisering is echter dat het leidt tot een zwart-wit wereldbeeld, waarin de eigen rol fundamenteel goed is, en de ander als bedreiging wordt gedefinieerd. Dit sluit aan bij het sociaalpsychologische mechanisme van moral disengagement, zoals beschreven door Albert Bandura. Wanneer een samenleving haar beleid legitimeert via morele superioriteit, worden alternatieve perspectieven of diplomatieke

concessies al snel afgedaan als immoreel of gevaarlijk. Dit beperkt het open debat, polariseert het publieke discours en reduceert de mogelijkheid tot compromissen.

Een bijkomend effect van deze normatieve rigiditeit is de afname van empathisch vermogen richting actoren die buiten het eigen morele universum vallen. Rusland wordt in veel EU-discoursen vrijwel uitsluitend voorgesteld als irrationeel, autoritair en gewelddadig. Structurele oorzaken voor de Russische reactie op NAVO-uitbreiding — zoals veiligheidsdilemma's, geopolitieke insluiting of historische trauma's — worden daarmee niet alleen genegeerd, maar actief gedelegeitmeerd. Dit creëert een omgeving waarin realistische analyse wordt ondermijnd door morele lading.

In beleidsmatige zin leidt dit tot wat in de beleidswetenschappen bekendstaat als 'policy lock-in': een situatie waarin beleidsopties worden vernauwd tot een beperkt keuzespectrum dat enkel binnen het morele kader van het initiële beleid past. Het probleem is dat dergelijke verankering bijzonder moeilijk te corrigeren is, zonder aanzienlijke gezichtsverlies of interne frictie. Alternatieve beleidsopties zoals onderhandelingen, gedeeltelijke sanctieverlichting of het erkennen van geopolitieke invloedsferen worden hierdoor politiek onbespreekbaar.

Tegelijkertijd zien we dat morele mobilisatie in liberale democratieën een cruciale rol speelt in het creëren van publieke steun. Oorlogen en conflicten worden zelden gedragen louter op basis van strategisch belang; ze vereisen een narratief dat de inzet vertaalt naar de ervaringswereld van burgers. Dat narratief wordt meestal geconstrueerd rond universele waarden zoals vrijheid, mensenrechten en rechtvaardigheid. In de eerste fase van de oorlog in Oekraïne heeft dit narratief effectief gewerkt: de publieke steun voor sancties, vluchtelingenopvang en militaire hulp was uitzonderlijk hoog. Echter, naarmate de economische en sociale kosten oplopen, neemt de cognitieve dissonantie toe.

Uit empirisch onderzoek blijkt dat moreel gemotiveerde beleidssteun relatief snel kan afbrokkelen wanneer deze niet meer aansluit bij de directe leefwereld van burgers (vgl. Haidt, 2012; Kunda, 1990). Wanneer de effecten van inflatie, energiearmoede en economische stagnatie voelbaar worden, ontstaat er een kloof tussen moreel appel en dagelijks realisme. In deze fase kan moreel beleid niet meer teren op symbolische lading, maar moet het zich verantwoorden op basis van effectiviteit en proportionaliteit. Het risico is dat dit niet gebeurt, waardoor populistische bewegingen — vaak meer realistisch in hun retoriek, zij het simplistisch — de legitimiteitscrisis weten te benutten.

Een voorbeeld hiervan is de heropleving van isolationistisch sentiment in meerdere Europese lidstaten. Politieke partijen die voorheen aan de zijlijn stonden, winnen aan invloed door het bekritisieren van Europese sanctiepolitiek, het aanvechten van migratiestromen, of het benadrukken van nationale belangen boven transnationale solidariteit. Hoewel deze bewegingen ideologisch uiteenlopen, delen ze een gemeenschappelijke kritiek op het 'morele absolutisme' van het Europese buitenlandbeleid. Deze kritiek vindt weerklank bij een groeiend deel van de bevolking, zeker wanneer het vertrouwen in economische stabiliteit en sociaal welzijn afneemt.

Vanuit een bestuurskundig perspectief roept dit de vraag op hoe Europa een balans kan vinden tussen waarde-gedreven beleid en strategische flexibiliteit. De toekomst van het Europese buitenlands beleid vereist een verschuiving van moralistische retoriek naar normatief realisme: beleid dat trouw blijft aan fundamentele waarden, maar erkent dat universele principes zelden universeel gedeeld worden, en dat duurzame vrede zelden tot stand komt zonder wederzijdse concessies.

In de praktijk betekent dit dat de EU haar externe communicatie moet herzien. In plaats van te spreken in termen van 'goed' versus 'kwaad', zou het beleid zich moeten richten op concrete doelen: de-escalatie, stabiliteit, economische veerkracht, en regionale veiligheid. Dit vergt een andere benadering van publieke communicatie, waarin burgers niet langer worden aangesproken als morele getuigen, maar als participanten in een geopolitiek veld waarin belangen, risico's en onzekerheden onvermijdelijk zijn.

De politieke implicaties hiervan zijn niet gering. Het vraagt van leiders dat zij afstand doen van heldhaftige retoriek en erkennen dat beleid zelden zonder ambiguïteit is. Het betekent ook dat er ruimte moet zijn voor meningsverschillen binnen de Unie zelf, zonder dat deze meteen worden bestempeld als 'on-Europees' of 'pro-Russisch'. Pas wanneer die ruimte er is, kan de EU zichzelf hervinden als een volwassen geopolitieke speler — niet door haar waarden op te geven, maar door ze aan te passen aan de werkelijkheid waarin zij opereert.

De huidige geopolitieke context dwingt de Europese Unie tot een fundamentele heroriëntatie van haar strategische koers. Het conflict in Oekraïne, de verslechterde relatie met Rusland, en de afnemende voorspelbaarheid van de Verenigde Staten als bondgenoot maken duidelijk dat het Europese buitenlands en veiligheidsbeleid zich op een kruispunt bevindt. De scenario's die zich daarbij aandienen, variëren van versterkte integratie en strategische autonomie tot escalatie van interne verdeeldheid en geopolitieke irrelevantie. Elk van deze scenario's is afhankelijk van een reeks politieke, economische en institutionele factoren die op dit moment in flux verkeren.

Een eerste en vaak besproken scenario betreft de uitbouw van strategische autonomie. Dit houdt in dat de EU in staat is om zelfstandig op te treden op het gebied van defensie, buitenlandse betrekkingen en kritieke infrastructuren, zonder afhankelijk te zijn van externe actoren zoals de Verenigde Staten of China. Strategische autonomie is niet noodzakelijk een breuk met bestaande allianties, maar eerder een capaciteitsopbouw die de EU in staat stelt om zelf richting te geven aan haar geopolitieke prioriteiten. Hiertoe behoren onder meer een gemeenschappelijk defensiebeleid, gecoördineerde investeringen in technologie en energieonafhankelijkheid, en een diplomatiek kader dat ruimte laat voor meervoudige coalitievorming buiten traditionele machtsblokken.

De realisatie van dit scenario stuit echter op substantiële obstakels. Institutioneel wordt het Europees veiligheidsbeleid nog steeds gekenmerkt door unanimitaire regels en gebrek aan een geïntegreerd commandostructuur. Politiek gezien is er grote terughoudendheid bij sommige lidstaten, met name in Oost-Europa, om zich los te maken van het NAVO- en dus Amerikaans georiënteerde veiligheidsparadigma. Daarnaast zijn er economische drempels: de Europese defensie-industrie is versnipperd, kent uiteenlopende standaarden, en wordt geconfronteerd met onderinvestering. Zonder een significante toename van gezamenlijke budgetten en harmonisatie van industriële capaciteiten, blijft strategische autonomie een normatieve doelstelling in plaats van een operationele realiteit.

Een tweede mogelijk scenario is de herconfiguratie van het Europese diplomatieke beleid. In dit scenario erkent de EU de limieten van haar morele mandaat en schakelt over op een multipolaire diplomatie, waarin het engagement met verschillende machtsblokken — inclusief Rusland en China — wordt genormaliseerd. De inzet verschuift dan van normatieve expansie naar stabiliteitsmanagement: het veiligstellen van handelsroutes, energievoorziening en regionale veiligheid krijgt voorrang boven ideologische uitbreiding of institutionele export van democratische normen. Deze benadering vereist het openstellen van diplomatieke kanalen met

eerder uitgesloten actoren en een pragmatische evaluatie van regionale belangen, inclusief het opnieuw overwegen van sanctiepolitiek.

De haalbaarheid van deze benadering is sterk afhankelijk van het vermogen van Europese leiders om intern draagvlak te creëren voor een politiek van normalisatie zonder gezichtsverlies. In veel lidstaten is het publieke debat gepolariseerd, waarbij elke toenadering tot Rusland onmiddellijk als capitulatie of verraad wordt geframed. Een succesvolle implementatie van dit scenario vraagt dan ook om herframing van het publieke discours, waarin diplomatie niet wordt gepresenteerd als verzwakking van principes, maar als voorwaarde voor duurzame stabiliteit en economische wederopbouw.

Een derde scenario concentreert zich op economische herstructurering en veerkracht. De oorlog in Oekraïne en de daaropvolgende sancties hebben geleid tot een herwaardering van de strategische kwetsbaarheid van Europese economieën, met name op het vlak van energie, grondstoffen en technologische afhankelijkheden. De afhankelijkheid van Russische energie, Chinese zeldzame aardmetalen en Amerikaanse tech-platforms maakt duidelijk dat soevereiniteit niet enkel een militair, maar vooral een economisch-technologisch vraagstuk is geworden. In dit scenario investeert de EU massaal in reshoring, decarbonisatie, energie-innovatie en digitalisering, met als doel een robuuste economische basis te creëren die geopolitieke schokken beter kan opvangen.

Hoewel dit scenario op lange termijn wenselijk is, vereist het een coherente industriële strategie en een politiek klimaat waarin overheidsinterventie en lange termijnplanning worden gehervat. Dit staat op gespannen voet met de neoliberale beleidskaders die in veel lidstaten nog dominant zijn. Bovendien vergt het substantiële publieke investeringen, hervorming van begrotingsregels (zoals het Stabiliteits- en Groeipact) en politieke consensus over prioritaire sectoren. Het ontbreken van een federaal fiscaal instrumentarium binnen de EU bemoeilijkt grootschalige investeringsprogramma's, waardoor economische herstructurering afhankelijk blijft van versnipperde nationale initiatieven.

Een vierde en meer pessimistisch scenario betreft continentale fragmentatie. In dit scenario slaagt de EU er niet in om een gemeenschappelijk beleid te formuleren, nemen interne spanningen toe, en ontstaan er divergenties tussen noord en zuid, oost en west. Oost-Europese landen blijven zwaar inzetten op NAVO en trans-Atlantische oriëntatie, terwijl Zuid-Europese staten meer ruimte willen voor economische wederopbouw en energietransitie, en West-Europese kernlanden zoeken naar een nieuw multilateraal evenwicht. In deze situatie verliest de EU haar coherentie als geopolitieke actor en dreigt zij gemarginaliseerd te worden in een wereld van regionale machtspolen.

Het risico op fragmentatie neemt toe naarmate externe druk en interne verdeeldheid blijven samenvallen. Als de oorlog in Oekraïne zich voortsleept zonder zicht op een diplomatieke oplossing, en de economische lasten disproportioneel blijven wegen op bepaalde lidstaten, kan de steun voor het huidige beleid snel afbrokkelen. Bovendien versterken electorale verschuivingen de centrifugale krachten: de opkomst van eurosceptische en nationalistische partijen ondermijnt het draagvlak voor collectieve besluitvorming. Zonder institutionele hervormingen en gedeeld leiderschap is het niet uitgesloten dat de EU vervalt in een confederale logica van losse samenwerking, waarin het gemeenschappelijk buitenlands beleid slechts formeel bestaat, maar feitelijk wordt ondergraven door nationale veto's.

Samenvattend kan gesteld worden dat de Europese Unie zich in een kritieke fase bevindt waarin strategische keuzes niet langer kunnen worden uitgesteld. Elk van de besproken scenario's

heeft kosten en baten, randvoorwaarden en risico's. De richting die de EU inslaat zal afhangen van politieke moed, interne cohesie, en de bereidheid om bestaande paradigma's los te laten. De centrale paradox waarmee Europa vandaag geconfronteerd wordt, is dat de weg naar stabiliteit en relevantie niet langer loopt via het bevestigen van bestaande waarden, maar via het herdefiniëren van die waarden in functie van veranderende machtsstructuren.

De noodzaak tot herziening van het Europese zelfbeeld als normatieve grootmacht is daarbij geen zwaktebod, maar een teken van volwassenwording. In een wereld die gekenmerkt wordt door machtspolitiek, strategische competitie en systeemconcurrentie, is de EU slechts relevant voor zover zij in staat is zichzelf opnieuw uit te vinden — niet door haar idealen op te geven, maar door ze in te zetten binnen een realistisch en adaptief beleidskader.

Het huidige Europese buitenlandbeleid staat onder druk van structurele spanningen, strategische afhankelijkheden, normatieve rigiditeit en institutionele beperkingen. De confrontatie tussen president Zelensky en voormalig president Trump functioneert hierin als symbolisch kantelpunt: het markeert niet alleen de verslechtering van het trans-Atlantisch vertrouwen, maar ook de ontmanteling van een moreel narratief dat jarenlang het kompas vormde van Europees buitenlands denken. De centrale uitdaging voor de Europese Unie ligt in het herijken van dit narratief zonder haar kernwaarden prijs te geven, en dit te doen in een wereldorde die fundamenteel is verschoven naar multipolariteit, onzekerheid en strategische rivaliteit.

De realiteit waarmee Europa wordt geconfronteerd is meervoudig. Allereerst is er de geopolitieke realiteit waarin macht en invloed opnieuw worden gedefinieerd. De opkomst van China, de assertiviteit van Rusland, de instabiliteit in de VS, en de rol van regionale grootmachten zoals India, Turkije en Brazilië dwingen Europa tot een herpositionering. Vervolgens is er de binnenlandse realiteit waarin sociaaleconomische druk, populisme en publieke vermoeidheid het draagvlak voor moreel gemotiveerd buitenlandbeleid ondermijnen. Ten derde is er de institutionele realiteit van een Unie die in haar besluitvormingsstructuren onvoldoende slagkracht bezit om snel en eensgezind op crises te reageren.

De synthese van deze factoren dwingt tot een beleidsparadigma dat kan worden omschreven als **strategisch normatief realisme**: een benadering waarin waarden niet worden opgegeven, maar wel contextueel worden toegepast, afgestemd op geopolitieke verhoudingen, economische belangen en interne veerkracht. Deze benadering impliceert geen terugval in cynisme of machtspolitiek pur sang, maar wel een erkenning dat universele idealen in een pluriforme wereld alleen houdbaar zijn via strategische aanpassing en prioriteitsstelling.

Om deze omslag te maken, kunnen vijf strategische pijlers worden onderscheiden:

1. Herdefiniëring van de morele positionering

De EU moet haar externe communicatie hervormen en afstand nemen van binair moreel denken. In plaats van internationale conflicten te framen als strijd tussen goed en kwaad, dient men te spreken in termen van stabiliteit, samenwerking, belangenconvergentie en gedeelde veiligheid. Dit maakt het mogelijk om diplomatieke ruimte te creëren zonder gezichtsverlies en voorkomt polarisatie van het publieke debat.

2. Ontwikkeling van autonome strategische capaciteit

Europese strategische autonomie vereist zowel politieke wil als institutionele herstructurering. Dit houdt onder meer in: versterking van de Europese defensiestructuur, harmonisatie van militaire standaarden, gezamenlijke inkoop en productie van defensiemateriaal, en de

oprichting van een Europees Veiligheidsraad-model dat snelle besluitvorming mogelijk maakt, los van unanimitetsdwang.

3. Diplomatieke herconfiguratie met meervoudige allianties

De EU moet haar diplomatieke strategie verbreden voorbij traditionele westerse allianties. Dit betekent engagement met opkomende mogendheden, het heropenen van kanalen met Rusland onder vooraf gedefinieerde voorwaarden, en actieve deelname aan multilaterale fora waarin ook niet-westerse wereldbeelden worden erkend. Het uitgangspunt hierbij is niet ideologische overeenstemming, maar structurele stabiliteit en conflictpreventie.

4. Economische herstructurering ten behoeve van veerkracht

De strategische afhankelijkheid van externe leveranciers (energie, technologie, grondstoffen) moet worden afgebouwd via investeringen in Europese soevereine ketens, publieke-privatesamenwerkingen en hervorming van begrotingsregels die ruimte bieden voor langetermijninvesteringen. De Europese Green Deal, het Chips Act-initiatief en de ontwikkeling van een energieunie kunnen hierin dragende pijlers vormen.

5. Institutionele hervorming en democratische legitimiteit

Ten slotte is het noodzakelijk om de interne besluitvormingsstructuur van de EU te herzien. De unanimitetsregel in het buitenlands beleid is op termijn onhoudbaar. Een stelsel met gekwalificeerde meerderheden, gecombineerd met parlementaire controle en transparante verantwoording, kan het geopolitieke handelingsvermogen van de Unie versterken. Tegelijkertijd moet het maatschappelijk draagvlak worden verbreed door een open debat over de doelstellingen, kosten en risico's van buitenlands engagement.

Deze vijf pijlers kunnen slechts slagen indien zij gedragen worden door een nieuw Europees leiderschap. Dat leiderschap moet zich kenmerken door strategisch inzicht, retorische soberheid en morele moed. Het moet in staat zijn om afscheid te nemen van symbolische politiek, zonder in pragmatisme te verzanden. Het moet ruimte maken voor diplomatie zonder naïviteit, voor machtspolitiek zonder imperiale ambities, en voor waarden zonder missionering. Dit vereist een ander politiek ethos: minder gestoeld op sentiment en institutioneel reflexgedrag, en meer gericht op scenario-denken, langetermijnplanning en geopolitieke weerbaarheid.

De crisis waarin de Europese Unie zich bevindt, is diep en meervoudig, maar niet onoverkomelijk. Zij biedt de gelegenheid tot structurele vernieuwing, mits men bereid is de eigen uitgangspunten kritisch tegen het licht te houden. De oorlog in Oekraïne fungeert daarbij als spiegel en katalysator. Niet omdat het conflict uitzonderlijk is, maar omdat het bestaande zwakheden zichtbaar maakt en dwingt tot keuzes die eerder konden worden uitgesteld.

De hoogste tijd is aangebroken — niet om het verleden te herstellen, maar om een toekomst te ontwerpen die recht doet aan de complexiteit van een wereld waarin macht, moraal en belangen opnieuw in beweging zijn gekomen. Een toekomst waarin Europa niet langer handelt vanuit morele reflexen, maar vanuit strategisch bewustzijn, politieke volwassenheid en het besef dat duurzame invloed niet voortkomt uit gelijk hebben, maar uit effectief handelen binnen de grenzen van het mogelijke.